

4. Morfosintaxi pronominal

4.1. Pronoms personals

En amazic hi ha cinc tipus de pronoms personals: el pronom independent, el pronom d'acusatiu, el pronom de datiu, el pronom preposicional i el pronom de genitiu, tal com podem observar a la taula següent: [Abreviatures: *emf* = forma emfàtica, *par* = sufix de nom de parentiu]

persona	pronon independent	pronon d'acusatiu	pronon de datiu	pronon preposicional	pronon de genitiu (de nom ordinari / de parentiu)
1 sg	\R\ nkk, ZNT \C\ ncc / \C\ ntc (emf \R\ \R\ nkkini / \R\ \R\ nccini / \R\ \R\ ntcini)	-(\)\R\ -(i)yi / - -i	-(\)\R\ -(i)yi	-_i	-\i\ -inu, QBYL -(\)\R\ -(i)w (par \)
2 sg m	\R\ kyy, QBYL \R\ ktc, ZNT \R\ ckk (emf \R\ \R\ kyyi, QBYL \R\ \R\ ktcini, ZNT \R\ \R\ ckkini)	-\R\ -k	-\R\ -ak	-\R\ _k	-\i\ -nkn / -\i\ -ink, QBYL -(\)\R\ -(i)k (par _R\ _k)
2 sg f	\R\ kmm, ZNT \R\ cmm (emf \R\ \R\ kmmi / \R\ \R\ cmmi, ZNT \R\ \R\ cmmi)	-\R\ -km	-\R\ -am	-\R\ _m	-\i\ -nm / -\i\ -im, QBYL -(\)\R\ -(i)m (par _R\ _m)
3 sg m	\R\ ntt (emf \R\ \R\ nttani)	-\R\ -t	-\R\ -as	-\R\ _s	-\i\ -ns / -\i\ -ins, QBYL -(\)\R\ -(i)s (par _R\ _s)
3 sg f	\R\ nttat	-\R\ -tt	-\R\ -as	-\R\ _s	-\i\ -ns / -\i\ -ins, QBYL -(\)\R\ -(i)s (par _R\ _s)
1 pl m	\R\ \R\ nkkni / \R\ \R\ nknini, ZNT \R\ \R\ ncnini / \R\ \R\ ncnini / \R\ \R\ nccini / \R\ \R\ ntcini	-\R\ -ay / -\R\ -any, QBYL -\R\ -nay	-\R\ -ay / -\R\ -any	-\R\ _ny	-\i\ -nny (par _R\ _nty)
1 pl f	\R\ \R\ nkknti / \R\ \R\ nkninti / \R\ \R\ ncninti / \R\ \R\ nccinti / \R\ \R\ ntcinti	-\R\ -ay / -\R\ -any, QBYL -\R\ -nay	-\R\ -ay / -\R\ -any	-\R\ _ny, QBYL _R\ _nty	-\i\ -nny (par _R\ _nty, QBYL _R\ _nty)
2 pl m	\R\ \R\ knni / \R\ \R\ knni / \R\ \R\ knniw / \R\ \R\ knnim	-\R\ -k ^w n / -\R\ -wn	-\R\ -ak ^w n / -\R\ -awn	-\R\ _wn / -\R\ _un	-\i\ -nnun / -\i\ -nnum (par -\i\ -tun)
2 pl f	\R\ \R\ knnimti / \R\ \R\ knninti / \R\ \R\ knninti	-\R\ -k ^w nt / -\R\ -wnt	-\R\ -ak ^w nt / -\R\ -awnt	-\R\ _wnt / -\R\ _unt, QBYL _R\ _k ^w nt	-\i\ -nnunt / -\i\ -nnumt, QBYL -\i\ -tunt, QBYL _R\ -tk ^w nt)
3 pl m	\R\ \R\ ntni / \R\ \R\ ntnini, \R\ \R\ nitni, FIG \R\ \R\ itnini	-\R\ -tn	-\R\ -asn	-\R\ _sn	-\i\ -nnsn (par -\i\ -tsn)
3 pl f	\R\ \R\ ntninti / \R\ \R\ ntninti / \R\ \R\ nitninti, FIG \R\ \R\ itninti	-\R\ -tn	-\R\ -asnt	-\R\ _snt	-\i\ -nnsnt (par -\i\ -tsnt)

A tall de comparació, donem també els pronoms personals en TRG

	pronon independent	pronon d'acusatiu	pronon de datiu	pronon preposicional	pronon de genitiu (de nom ordinari / de parentiu)
1 sg	năkk	-i	-i	-i	-(n)in (par _i)
2 sg m	kăyy	-kăy / -ik	-ak	-ăk	-năk (par _k)
2 sg f	kămm	-kăm / -im	-am	-əm	-năm (par _m)

3 sg m	<i>ənta</i>	<i>-t /-ăy</i>	<i>-as</i>	<i>-əs</i>	<i>-net (par _s)</i>
3 sg f		<i>-tăt /-et</i>			
1 pl m	<i>năkkănăy / năkkəni</i>	<i>-anăy</i>	<i>-anăy</i>	<i>-(ə)năy</i>	<i>-nănăy (par _kkănăy)</i>
1 pl f	<i>năkkănătăy / năkkənəti</i>				
2 pl m	<i>kăwănăy / kəwəni</i>	<i>-kăwăn/-iwăn</i>	<i>-ăwăn</i>	<i>-(ə)wăn</i>	<i>-năwăn (par _wwăn/_kkăwăn)</i>
2 pl f	<i>kămătăy / kəməti</i>	<i>-kămăt/-ikmăt</i>	<i>-akmăt</i>	<i>-(ə)kmăt</i>	<i>-năkmăt (par _kkămăt)</i>
3 pl m	<i>əntănăy / əntəni</i>	<i>-tăn/-en</i>	<i>-assăn</i>	<i>-(ə)săn</i>	<i>-năsăn (par _ssăn)</i>
3 pl f	<i>əntănătăy / əntənəti</i>	<i>-tănăt/-enăt</i>	<i>-asnăt</i>	<i>-(ə)snăt</i>	<i>-năsăt (par _ssănăt)</i>

4.1.1. Pronom independent

El pronom independent és tònic. Com que els índexs de persona del verb ja assenyalen la persona, l'ús del pronom tònic és al més sovint emfàtic.

(a) La funció pròpia del pronom independent és la de subjecte (o “complement explicatiu”, atès que els índexs de persona del verb basten per a expressar el subjecte):

- 𐌆 𐌛 𐌺 𐌹 . 𐌲 𐌲 𐌺 𐌹 𐌲𐌹𐌶𐌴𐌹 𐌲𐌺𐌹𐌴𐌹

1sg acomp 3sg acus 1sg indpt
v cd subj

‘l’he vist jo’

- 𐌲 𐌲 𐌺 𐌹 𐌆 𐌛 𐌺 𐌹 . 𐌲 𐌲𐌹𐌶𐌴𐌹

1sg indpt 1sg acomp 3sg acus
subj v cd

‘jo l’he vist’

- 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲𐌹𐌶𐌴𐌹

pred 3sgm indpt

‘és ell’

- 𐌹 𐌛 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲𐌹𐌶𐌴𐌹

neg pred 3sgm indpt

‘no és ell’

(b) Però també poden funcionar com a complement directe, indirecte, del nom, preposicional o d’altra mena en oracions clivellades:

- 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌆 𐌛 𐌺 𐌹 . 𐌲 𐌲𐌹𐌶𐌴𐌹

3sgm indpt 1sg acomp 3sg acus
cd subj v cd

‘a ell, l’he vist’

- 𐌆 𐌛 𐌺 𐌹 . 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲𐌹𐌶𐌴𐌹

1sg acomp 3sg acus 3sgm indpt
subj v cd apos al cd

‘l’he vist, a ell’

- 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌛 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲𐌹𐌶𐌴𐌹

3sgm indpt acomp 3plm 3sg dat n
ci v subj ci cpred de ci

‘ell es diu Hmad’ (lit ‘a ell, l’anomenen Hmad’)

- 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲 𐌲 𐌲 𐌹 . 𐌲𐌹𐌶𐌴𐌹

3sgm indpt n + 3sg gen 3sgm acomp
cn subj cn v

‘a ell, se li ha mort el part’ (lit ‘d’ell, s’ha mort el seu pare’)

4.1.2. Pronoms febles

Els pronoms d’acusatiu, de datiu, preposicional i de genitiu (llevat de les formes amb *-ĕ*. *-i-*) són àtons. Els dos primers, a més, són clítics, és a dir que la seva posició, en tant que satèl·lits, balla entre l’enclisi i la proclisi en relació amb el nucli a l’entorn del qual graviten.

4.1.2.1. Funcions dels pronoms febles

(a) La funció pròpia del pronom acusatiu és la de complement directe, la del datiu la de complement indirecte, la del pronom sufix de preposició la de complement preposicional i la del pronom de genitiu la de complement del nom. En els pronoms de datiu (així com també a la 1a del plural de l’acusatiu) es pot inserir una iod epentètica antihiàtica (§ 1.3.6.a) davant de la *-o*. La *-ĕ*. *-i-* que trobem en en les formes de singular del pronom de genitiu en QBYL prové probablement del

pronom de suport de determinació indefinit (§ 4.3.1.d), mentre que la - ξ - -i- que trobem en les formes de la 1a persona del singular dels pronoms d'acusatiu, de datiu i de genitiu de tema (verbal o nominal) acabat en consonant, si no és del mateix origen, és possible que sigui merament anapfíctica (§ 1.3.7). L'ordre dels clítics, que són per definició elements àtons, és sempre datiu - acusatiu - díctic. En contextos no marcats, els clítics ocorren després del verb, fenomen conegut com a *enclisi*.

- $\xi \ \xi \ \sqcup \ \xi \ \cdot \ \xi \ \circ \ \odot \ \cdot \ \dagger \ \cdot \ \xi \ \wedge$ *yiwi-yas-t-id*
3sgm acomp 3sg dat 3sgm acus dic prox
subj v ci cd
 'l'hi ha portat'
- (b) El pronom d'acusatiu pot tenir funcions que no són la de complement directe, com ara després de l'adverbi interrogatiu $\square \cdot \text{I} \text{Ж} \circ$ *manza* 'on', després de les partícules presentatives $\odot \circ$ *ha* i $\square \square$ *qqa* 've't', després de l'element pseudoverbal $\dagger \dagger \circ \text{H}$ *ttuya* 'estava', després dels indefinits $\sqcup \circ \wedge \text{L} \circ$ *waḥdu* / $\circ \wedge \text{L} \circ$ *uḥdu* / $\circ \wedge \text{L} \xi$ *uḥdi* 'tot sol' i $\text{K} \circ \text{H} \text{H} \circ$ *kullu* 'tots'.
- $\square \circ \cdot \text{I} \text{Ж} \circ \cdot \text{K} \cdot \xi \ \text{I} \ \text{I} \ ?$ *manka-k-inn?*
adv inter loc 2sgm acus dic lluny
 'com estàs?' (*lit* 'on a tu allà?')
- $\odot \circ \cdot \dagger \cdot \xi \ \wedge$ *ha-t-id*
pres 3sgm acus dic prox
 've-t'ho aquí'
- $\dagger \dagger \circ \text{H} \circ \cdot \dagger \xi \ \text{X} \ \wedge \ \wedge \ \square$ *ttuya-t ixddm*
pseudoverb 3sgm acus 3sgm inac
 'ell estava treballant'
- $\circ \ \circ \ \xi \ \odot \circ \cdot \sqcup \circ \cdot \text{H} \ \sqcup \circ \cdot \wedge \ \wedge \circ \cdot \dagger$ *ar isawal waḥdu-t*
asp 3sgm inac indf 3sgm acus
 'parla tot sol'
- $\text{K} \circ \cdot \text{H} \ \text{H} \circ \cdot \dagger \ \text{I}$ *kullu-tn*
indf 3plm acus
 'tots ells'
- (c) El pronom personal de genitiu (o pronom personal sufix de nom) apareix en contextos en què en català emprariem generalment un possessiu:
 - $\xi \ \wedge \ \wedge \circ \cdot \wedge \ \odot \ \dagger \circ \cdot \wedge \ \wedge \circ \cdot \circ \ \dagger \cdot \xi \ \text{I} \circ$ *idda-d s taddart-inu*
3sgm acomp dic prox prep adl n el pron gen 1a sg
subj v ccl adl
 'ha vingut a casa meva' (*lit* 'de mi')
- (d) Tant el pronom personal preposicional (§ 6.2.1) com el de genitiu de noms de parentiu (§ 3.3.1.9.b) s'escriuen lligats a la preposició o el nom i sense guionet: com a $\wedge \wedge \xi \text{H} \ \text{H} \circ \odot \odot$ *ddiy yurs* 'he anat a casa seva' i $\xi \dagger \circ \odot \text{H} \ \xi \text{H} \xi \odot \ \text{I} \ \text{H} \text{Z} \circ \cdot \text{L}$ *itahl illis n lqayd* 's'ha casat amb la filla de l'alcalde'. En canvi, la resta de clítics, com a satèl·lits que són, s'enllacen mitjançant un guionet al nucli (al més sovint verbal i nominal) a l'entorn del qual graviten, tant en posició enclítica com proclítica.
- (e) El QBYL és el dialecte que més ús fa de pronoms personals de genitiu tòncics. S'escriuen amb guionet quan fan de complement del nom i separats quan fan d'atribut: $\circ \text{X} \text{X} \circ \square \cdot \circ \text{X} \xi \cdot \xi \ \text{I} \odot$ *axxam-agi-ins* 'aquesta casa seva' (*lit* 'aquesta casa d'ell') ~ $\circ \text{X} \text{X} \circ \square \cdot \circ \text{X} \xi \cdot \xi \ \text{I} \odot$ *axxam-agi, ins* 'aquesta casa és la seva' (*lit* 'aquesta casa, (és la) d'ell'). En RIF també podem trobar aquesta oposició: $\circ \text{X} \text{X} \circ \square \cdot \circ \cdot \xi \ \text{I} \circ$ *axxam-a-inu* 'aquesta habitació meva' ~ $\circ \text{X} \text{X} \circ \square \cdot \circ \cdot \xi \ \text{I} \circ$ *axxam-a, inu* 'aquesta casa és la meva'.

4.1.2.2. Proclisi dels clítics

En determinats contextos ben definits, però, els clítics (pronoms febles i díctics) es col·loquen davant del verb, és a dir en posició proclítica. Malgrat la proclisi en relació amb el verb, l'ordre dels constituents roman PRONOM DATIU - PRONOM ACUSATIU - DÍCTIC:

(a) Després de la negació ($\circ \odot$ *ur*), de la partícula modal ($\circ \wedge$ *ad*), de les partícules aspectuals ($\circ \circ$ *ar*, $\wedge \circ$ *da*, $\text{H} \circ$ *la*) i de la partícula de futur ($\circ \circ \wedge$ *rad*):

- $\circ \circ \ \circ \ \odot \ \cdot \dagger \ \cdot \xi \ \wedge \ \cdot \ \xi \ \xi \ \sqcup \ \xi \ \xi$ *ur as-t-id-yiwiy*
neg 3sg dat 3sgm acus dic prox 3sgm acomp neg
ci cd subj v

‘no l’hi ha portat’

- ◦ Λ ◦ ⊙ - + - ⋈ Λ - ⋈ ◦ ⊚ ⋈ *ad as-t-id-yawi*
mod 3sg dat 3sgm acus dic prox 3sgm aor
ci cd subj v

‘l’hi portarà’

- ⊚ ◦ | ◦ ⋈ : Λ ◦ ◦ Λ || - + ⋈ ◦ ⋈ + ? *man akud rad nn-tzrit?*
adv inter n el fut dic lluny 2sg aor
cct ccl subj v

‘en quin moment hi passaràs?’

(b) Després d’algunes conjuncions de subordinació (a §§ 7.6 i 7.7 són especificades):

- ⋈ ⋈ + | - ⋈ ⋈ ◦ ◦ , ⋈ ⋈ ⋈ - ◦ ⊙ | + ⋈ ⊙ : ◦ ◦ *ig tn-izra, ifk-asn tisura*
conj cond 3plm acus 3sgm acomp sgm aor 3pl dat n el
(cd subj v) subj v ci cd

‘si els veu, els donarà les claus’

(c) En proposicions relatives i construccions afins, com són les oracions clivellades i algunes interrogatives:

- ⋈ Λ Λ ◦ - Λ : ◦ ⋈ ◦ ⋈ || || ⋈ ⋈ ◦ ⊙ - + - ⋈ ⋈ ⋈ ◦ | *idda-d urgaz lli yas-t-ifkan*
3sgm acomp dic prox n ea dic anaf 3sg dat 3sgm acus part acomp
v subj (ci cd subj v)

‘ha vingut l’home que l’hi ha donat’

- ⋈ ⊙ + - + ⋈ ◦ ⋈ Λ ? *is t-tzrid?*
inter 3sgm acus 2sg acomp
cd subj v

‘que l’has vist?’

4.2. Díctics

En amazic hi ha una oposició binària fonamental entre el díctic de proximitat Λ d i el de llunyania || nn que és comuna a tots els dialectes i que constitueix l’essència de les modalitats d’orientació de l’amazic, de manera que, si ⋈ΛΛ. *idda* sol significa ‘ha anat’, amb els díctics d’orientació tenim, d’una banda, ⋈ΛΛ.-Λ *idda-d* ‘ha vingut’ i, d’altra banda, ⋈ΛΛ.-|| *idda-nn* ‘ha marxat’. La resta de díctics (l’anafòric, el d’indefinició, el de proximitat amb la 2a persona i els de proximitat o llunyania en el temps) tenen una distribució diatòpica desigual.

4.2.1. Valors dels díctics

(a) Proximitat amb la 1a persona:

- Λ d és panamazic i present en tota mena de contextos. Pot aparèixer sol, com a ⋈⋈⋈.-Λ *ikka-d* ‘ha passat per aquí’, amb la vocal d’anaptixi, com a ◦⊚⋈.-+⋈Λ *awi-t-id* ‘porta’l’ o en combinació amb un altre díctic, com a ◦◦⋈.⋈.-Λ *argaz-ad* ‘aquest home’, +◦⊙⋈.-⋈Λ *tasga-yad* ‘deçà’ (*lit* ‘el costat d’aquí’).
- a és també panamazic, encara que no és tan present contextualment com l’anterior. Es manté força amb noms, com a ◦⊙⊙.-◦ *ass-a* ‘avui’ (*lit* ‘aquest dia’), amb pronoms, com a ⊚◦ *wa* ‘aquest’, +◦ *ta* ‘aquesta’, ◦⋈◦ *aya* ‘això’, ⊚◦? *ma?* ‘qui?, què?’ i adverbis, com a CL⋈ ⋈⋈◦ *yila* ‘ara’.
- u és característic dels dialectes ZNT, en què és present en els mateixos contextos que el díctic anterior, com a ◦◦⋈.⋈.-◦ *argaz-u* ‘aquest home’, ⋈⋈⋈⋈⋈.-◦ *illik-u* ‘aquesta filla teva’, ◦⊙⊙.-◦ *ass-u* ‘avui’, ⊚◦ *wu* ‘aquest’, +◦ *tu* ‘aquesta’, ◦⋈◦ *ayu* ‘això’.
- ΛΛ⋈ *ddy*, que aporta un matís emfàtic, és especialment viu en MZY, però també es troba fora de l’AS, si més no en TRG i YDMS. Apareix en noms, com a ◦⊙⋈Λ.-ΛΛ⋈ *abrid-ddy* ‘aquest camí d’aquí’, en pronoms, com a ⊚◦ΛΛ⋈ *waddy* ‘aquest d’aquí’, +◦ΛΛ⋈ *taddy* ‘aquesta d’aquí’, ◦⋈ΛΛ⋈ *ayddy* / ⋈ΛΛ⋈ *iddy* ‘això d’aquí’ i en adverbis, com a Λ◦ΛΛ⋈ *daddy* ‘aquí mateix’.
- ⋈⋈ *agi* / ◦⋈⋈⋈ *agini* és típic del QBYL. És general amb noms, com a +◦⊚⋈◦.-⋈◦⋈⋈ *tamyra-yagi* ‘aquesta festa’ i amb pronoms, com a ⊚◦⋈⋈ *wagi* ‘aquest’ i +◦⋈⋈ *tagi* ‘aquesta’, fonamentalment.

(b) Proximitat amb la 2a persona: No és una distinció generalitzada, fora del CL⋈ i el MZY.

- (i) El CLH empra ll. *нна* en aquest sentit, com a ◦OX.Ж-ll. *argaz-нна* ‘l’home que és a prop teu, aqueix home’, ll. *wanna* / ll. *γwanna* ‘aquest que és a prop teu, aqueix’, ll. *tanna* / ll. *γwanna* ‘aquesta que és a prop teu, aqueixa’, ll. *aynna* / ll. *γaynna* ‘això (que hi ha a prop teu)’.
- (ii) En MZY trobem ll. *nnay*, com a ◦XΘ.◦-ll. *axbu-nnay* ‘el forat que hi ha a prop teu’, ll. *unnay* ‘aqueix’, ll. *tnnay* ‘aqueixa’, ll. *aynnay* ‘això que és a prop teu’.
- (c) Llunyania: ll. *nn* és panamazic i present en tota mena de contextos. Pot aparèixer sol, com a ◦X ll. *is nn-yiwḍ yurun?* ‘va arribar a casa vostra?’, amb la vocal d’anaptixi, com a ◦OX.Ж-ll. *argaz-inn* ‘aquell home’, ll. *yinn* / ll. *dinn* ‘allà’ o en combinació amb un altre díctic, com a ◦Θ◦Λ-ll. *abrid-ann* ‘aquell camí’, ll. *tasga-yann* ‘dellà’ (*lit* ‘el costat d’allà’). En QBYL trobem les variants esteses (◦)◦X◦ (◦)◦X◦.ll. *(y)ihin*, (◦)◦X◦.ll. *(y)ihinna*, (◦)◦X◦.ll. *(y)inna*.
- (d) Anàfora:
- (i) ll. *nni* / ll. *нна* són els díctics més estesos per a l’anàfora. Apareixen sobretot amb noms, com a ◦Θ◦Λ-ll. *abrid-nni* ‘el camí en qüestió’, pronoms, com a ll. *unna* / ZNT ll. *unni* / QBYL ll. *winna* ‘aquell en qüestió’, ll. *tnna* / ZNT ll. *tnni* / QBYL ll. *tinna* ‘aquella en qüestió’, adverbis, com a ll. *dinni* ‘en el lloc en qüestió’, ll. *zik-nni* ‘en altre temps’, i com a relatiu, com a ◦Θ◦Λ ll. *abrid nna ikka* ‘el camí per on ha passat’.
- (ii) ll. *lli* és l’anafòric més característic de CLH, encara que n’hi ha evidències en altres dialectes. Apareix en tota mena de contextos: amb noms, com a ◦Θ◦Λ-ll. *abrid-lli* ‘el camí en qüestió’, ll. *ass-lli* ‘el dia de què parlàvem’, pronoms, com a ll. *aylli* ‘que, qui, el que’, ll. *walli* ‘aquell en qüestió’, ll. *talli* ‘aquella en qüestió’, ll. *γaylli* ‘allò en qüestió’, adverbis, com a ll. *yilli* ‘en el lloc en qüestió’, ll. *yad-lli* ‘abans, anteriorment’ i com a relatiu, com a ll. *abrid nna ikka* ‘he parlat amb les dones que hi ha assegudes allà’.
- (e) Indefinició: ll. *нна* / ll. *nni* és el díctic més estès per a la indefinició. Apareix en diversos contextos, com ara amb pronoms, com a ll. *aynna trid* ‘fes el que vulguis’, ll. *wanna* / ll. *unna*, ll. *wanni* / ll. *unni* ‘qualsevol que, el que sigui que’, ll. *tanna* / ll. *tnna*, ll. *tanni* / ll. *tnni* ‘qualsevol que, la que sigui que’.
- (f) Proximitat en el temps: En MZY trobem ll. *dday* amb el sentit ‘de fa un moment’ en noms, com a ll. *aybalu-dday* ‘la font de fa un moment’, i en pronoms, com a ll. *wadday* ‘el de fa un moment’, ll. *tadday* ‘la de fa un moment’, ll. *aydday* ‘allò de fa un moment’.
- (g) Llunyania en el temps: En MZY trobem ll. *lly* amb el sentit ‘de fa temps’ en noms, com a ll. *amksa-lly* ‘el pastor del qual parlàvem ahir’, i en pronoms, com a ll. *wally* ‘el de fa un temps’, ll. *tally* ‘la de fa un temps’, ll. *aylly* ‘allò de fa un temps’.

4.2.2. Ubiquïtat dels díctics

Els díctics són els elements més ubics de la llengua amaziga i també els que tenen més aptitud combinatòria. Els podem trobar en els següents contextos:

- (a) Amb noms: ◦OX.Ж-ll. *argaz-ad* ‘aquest home’ ~ ◦OX.Ж-ll. *argaz-ann* / ◦OX.Ж-ll. *argaz-inn* ‘aquell home’, ll. *tasga-yad* ‘deçà’ (*lit* ‘el costat d’aquí’), ll. *tasga-yann* ‘dellà’ (*lit* ‘el costat d’allà’), QBYL ll. *idlli* ‘ahir’ (*lit* ‘la nit en qüestió’).
- (b) Amb pronoms: ll. *wad* / ll. *wa* ‘aquest’ ~ ll. *wann* ‘aquell’, ll. *tad* / ll. *ta* ‘aquesta’ ~ ll. *tann* ‘aquella’, ll. *ayd* ‘el que’, ll. *aya* / ll. *ayad* / ll. *ayu* / CLH ll. *γayad* ‘això’ ~ ll. *ayinn* / ll. *ayinnḍy* / CLH ll. *γayann* / QBYL ll. *ayn* ‘allò’, ll. *ayd* / ll. *wayd* ‘el que’, ll. *mayd?* ‘què (és el que)’.
- (c) Amb verbs (especialment de moviment): ll. *yiwi-t-id* ‘l’ha portat’ ~ ll. *yiwi-t-inn* ‘se l’ha emportat’, ll. *iffy-d* ‘ha sortir per aquí’ ~ ll. *iffy-nn* ‘ha sortir per allà’.
- (d) Amb adverbis: ll. *da* ‘ací, aquí’ ~ ll. *daddy* ‘aquí on ets tu’ ~ ll. *dinn* ‘allà’, CLH ll. *yid* ‘aquí’ ~ ll. *yinn* ‘allà’, CLH ll. *yila* / ll. *yilad* ‘ara’,.
- (e) Amb preposicions: ll. *ssa* / ll. *ssya* / ll. *saha* / QBYL ll. *ssyagi* ‘per aquí’, ll. *ssni* ‘pel lloc en qüestió’

- (f) Amb les partícules presentatives: $\text{Ⓣ.Ⓣ.ⓧ}\Lambda$ *ha-t-id* ‘ve-t’ho aquí’ ~ $\text{Ⓣ.Ⓣ.ⓧ}\text{ll}$ *ha-t-inn* ‘ve-t’ho allà’.
- (g) Com a relatiu: $\text{ⓐ}\text{ⓧ}\text{Ⓜ}\text{Ⓝ}\text{Ⓢ} \text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓡ}\text{ⓐ}\text{Ⓛ}$, $\text{ⓐ}\text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓡ}\text{Ⓡ}$. *argaz lli yukrn, ar yakka* ‘l’home que ha robat, que pagui’ ~ $\text{ⓐ}\text{ⓧ}\text{Ⓜ}\text{Ⓝ}\text{Ⓢ}\text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓡ}\text{ⓐ}\text{Ⓛ}$, $\text{ⓐ}\text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓡ}\text{Ⓡ}$. *argaz nna yukrn, ar yakka* ‘l’home que hagi robat (sigui qui sigui), que pagui’, $\text{Ⓛ}+\text{Ⓣ.ⓐ}\text{ⓧ}\text{Ⓛ}\text{Ⓛ}$ *ntta ad innan* ‘és ell qui ha parlat’.

4.3. Pronoms de suport de determinació

Els suports de determinació són un tipus de pronom que trobem com a base de la major part de pronoms (demostratius, possessius, relatius, interrogatius), amb l’excepció dels personals. Igual que el suport de determinació del francès, *celui*, que no ocorre si no és amb un element demostratiu (*celui-ci* ‘aquest’, *celui-là* ‘aquell’), genitiu (*celui de* ‘el de’) o relatiu (*celui-qui* ‘el que’), els suports de determinació de l’amazic, que presenten una tipologia molt més variada, en AS no ocorren sols, sinó aglutinats a un gran nombre d’elements diversos (díctics, preposicions, relatius). Se suposa que els pronoms de suport de determinació són, en el seu conjunt, a l’origen dels prefixos d’estat en els noms (§ 3.3), si bé es desconeix l’evolució precisa del procés d’aglutinació al tema nominal.

4.3.1. Tipus de suports de determinació

Mentre que els suports de determinació no poden ocórrer mai sols en AS, en TRG conserven encara autonomia:

	suports de determinació en tuareg		
	singulatiu	col·lectiu	locatiu
indefinit	<i>i</i> ‘algú que, un que, quelcom que’, <i>ti</i> ‘alguna que, una que, una cosa de’	<i>a</i> ‘un conjunt indefinit de coses que’	<i>e</i> ‘un lloc que’
definit	<i>wa</i> ~ <i>pl wi</i> ‘el de, el que, el qui’ <i>ta</i> ~ <i>pl ti</i> ‘la de, la que’	<i>awa</i> (<i>a, e</i>) ‘el conjunt de coses que’	<i>ewa</i> ‘el lloc que’

En TRG són possibles ocurrencies aïllades dels suports de determinació, com a *gammäyāy i dīy-illīlān* ‘cerco algú (indefinit, sigui qui sigui) que em pugui ajudar’, *ənāyāy a yssīksādān* ‘he vist quelcom (un conjunt indefinit de coses) que fa por’, *iṭṭaw-in awa das-ənney* ‘ha oblidat el (conjunt de coses) que li he dit’, *awa iggolāzān* ‘el que ha estat deixat (la resta)’, *əssānāy ewa irā* ‘conec el lloc que li agrada’, *wa iymāḍān* ‘el qui ha sortit’, *wa ilān ajād wadāy, māni-tu?* ‘qui posseeix aquest ase, qui és?’, a més, naturalment, de les ocurrencies com a base de diversos pronoms, com a *wannāk* ‘el teu’ (*lit* ‘el de tu, forma normal del pronom possessiu), *ajād wadāy wann ānād* ‘aquest ase és el del ferrer’, *innāk* ‘un que és teu’ (possessiu indefinit), *ak wa* ‘cadascun dels qui’ (indefinit distributiu).

En AS, les bases dels pronoms de determinació són les següents:

- (a) ⓐ *a* pot anar prefixat per Ⓛ - *w*- en masculí i per Ⓣ - *t*- en femení per donar lloc a Ⓛ . *wa* i Ⓣ . *ta*, suports de determinació amb valor definit i singulatiu que en plural prenen $\text{ⓧ}i$ —que no té res a veure amb el suport de determinació homònim— i esdevenen, per tant, $\text{Ⓛ}\text{ⓧ}wi$ (de vegades $> \text{Ⓢ}\text{ⓧ}yi$ per assimilació) i $\text{Ⓣ}\text{ⓧ}ti$, respectivament. També és la base del pronom interrogatiu $\text{Ⓛ.Ⓢ}^{\circ}ma?$ ‘què?, qui?’.
- (b) $\text{Ⓢ}^{\circ}u$ pot anar, igual que ⓐ *a*, prefixat per Ⓛ - *w*- en masculí i per Ⓣ - *t*- en femení per donar lloc a $\text{Ⓛ}^{\circ}wu$ i $\text{Ⓣ}^{\circ}tu$, suports de determinació de gran rendiment en el grup ZNT i amb el mateix valor que Ⓛ . *wa* i Ⓣ . *ta* dels altres dialectes. Igual que els suports en ⓐ *a*, els suports en $\text{Ⓢ}^{\circ}u$ prenen $\text{ⓧ}i$ en plural i esdevenen, per tant, $\text{Ⓛ}\text{ⓧ}wi$ i $\text{Ⓣ}\text{ⓧ}ti$, respectivament.
- (c) $\text{Ⓢ}^{\circ}ay$, suport estrany al TRG, és d’origen incert. Possiblement sigui un derivat regressiu de $\text{Ⓢ}^{\circ}aya$. En qualsevol cas, és molt productiu com a base de demostratius, com ara $\text{Ⓢ}^{\circ}aya$ / $\text{Ⓢ}^{\circ}\Lambda ayad$ / $\text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓢ}^{\circ}ayu$ ‘això’, i, sobretot, de relatius, com $\text{Ⓢ}^{\circ}ay$ / $\text{Ⓢ}^{\circ}\Lambda ayd$ / $\text{Ⓛ}\text{Ⓢ}^{\circ}\Lambda wayd$ / $\text{Ⓛ}\text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓢ}^{\circ}way$ / $\text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓝ}\text{Ⓢ}^{\circ}aylli$ ‘el que’, $\text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓛ}\text{Ⓢ}^{\circ}aynna$ / $\text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓛ}\text{Ⓢ}^{\circ}aynni$ ‘qualsevol que’, $\text{Ⓢ}^{\circ}\Lambda aydda$ / $\text{Ⓢ}^{\circ}\text{Ⓛ}ayn$ ‘allò que’, a més d’alguns interrogatius, com $\text{Ⓛ.Ⓢ}^{\circ}may?$ o $\text{Ⓛ.Ⓢ}^{\circ}\Lambda may?$ ‘què?, qui?’.
- (d) $\text{ⓧ}i$ és el pronom de suport indefinit que, en origen, s’oposa a ⓐ *a* (que pot tenir un valor col·lectiu) i a Ⓛ . *wa* (que és definit). És idèntic en singular i en plural, tant en masculí com en femení ($\text{Ⓣ}\text{ⓧ}ti$).
- (i) És a la base de la preposició de datiu homònima, $\text{ⓧ}i$ (§ 6.2.1).
- (ii) Funciona com a relatiu en proposicions relatives (§ 7.5.2).
- (iii) És a la base de la partícula d’interrogació total directa (§ 7.3.1.1) i indirecta (§ 7.6.2.1) i de la conjunció de subordinació completiva $\text{ⓧ}\text{Ⓢ}^{\circ}is$ (§ 7.6.1.2).
- (iv) Intervé en la constitució dels pronoms personals de genitiu (§ 4.1).

- (v) Apareix en nombroses formes adverbials, com $\mu\xi\Lambda$ *yid* ‘aquí’ i $\mu\xi\text{ll}$ *yinn* / $\Lambda\xi\text{ll}$ *dinn* ‘allà’.
 - (vi) Pot anar prefixat per ll - *w*- en masculí i per t - *t*- en femení per donar lloc a $\text{ll}\xi$ *wi* i $\text{t}\xi$ *ti*, suports de determinació amb valor en origen indefinit i singulatiu que han acabat esdevenint sinònims de ll . *wa* i t . *ta*, amb els quals ja eren idèntics en plural.
 - (vii) Probablement és també a l’origen de les formes del pronom personal de genitiu si entenem que $\circ\text{XX}\circ\text{C}\text{-}\xi\odot$ *axxam-is* ‘casa seva’ < * $\circ\text{XX}\circ\text{C}\ \xi\ \odot$ *axxam is* ‘una casa d’ell’.
- (e) A més dels suports de determinació pròpiament dits, també podem trobar en AS algunes bases d’origen nominal que també funcionen com a suport de diverses formes adverbials i conjuntives, com ara $\text{K}\text{:}\Lambda$ *kud* i ξll *il*, que fan referència al temps ($\text{K}\text{:}\Lambda\text{ll}$. *kudnna* ‘quan’, $\mu\text{:}\text{K}\text{:}\Lambda\text{:}\text{ll}$ *yakudann* ‘en aquell moment, aleshores’ $\mu\xi\text{ll}$. *yila* ‘ara’), ξR *ik* i CK *mk*, que fan referència a la manera ($\text{C}\circ\text{I}\xi\text{R}$ *manik* ‘com’, $\text{C}\circ\text{C}\text{C}\text{R}$ *mammk* ‘com’).

4.3.2. Determinant de relació

El determinant de relació es forma mitjançant els pronoms de suport de determinació ll . *wa* o $\text{ll}\xi$ *wi* (d’origen divers, § 4.3.1d) per al masculí i t . *ta* o $\text{t}\xi$ *ti* per al femení i la preposició de genitiu amb el sentit de ‘el de’. S’utilitza per a la derivació del nom de relació (§ 3.4.1.2.a), però també és ben viu en usos no lexicalitzats:

masculí	femení
$\text{ll}\circ$ <i>wan</i> / $\text{ll}\xi$ <i>win</i> ‘el de’ ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi$ <i>win</i> / $\xi\xi$ <i>yin</i> els de’	$\text{t}\circ$ <i>tan</i> / $\text{t}\xi$ <i>tin</i> ‘la de’ ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi$ <i>tin</i> ‘les de’

- $\text{ll}\xi$ $\xi\Lambda\Lambda\text{OI}$ $\circ\Lambda$ $\text{t}\text{-}\xi\Lambda\text{-}\Theta\Lambda\text{OI}$ *win iddrn ad t-id-bdrn* ‘del viu encara se’n parlarà’ (*lit* ‘el que està viu, l’evocaran’)
- $\text{ll}\xi$ $\circ\circ$ $\text{t}\text{-}\xi\circ\text{ll}\xi$ *win ara tt-yawin* ‘el que se l’emportarà’
- $\Lambda\xi\circ$ $\text{ll}\xi$ $\xi\text{t}\text{-}\text{ll}\xi$ $\odot\text{X}$ ll . $\mu\circ$ ll . *dir win ittawin sg wa yr wa* ‘no està bé explicar coses dels uns als altres’ (*lit* és ‘dolent el que porta noves d’aquest a aquest altre’)
- $\xi\text{:}\text{t}\xi$ $\text{:}\text{t}\xi\text{X}$ $\text{:}\xi\Theta\circ\text{ll}$ $\text{ll}\xi$ $\text{:}\text{K}\text{:}\text{ll}\xi\text{C}$ *yuti utig n ibawn win uzalim* ‘el preu de les faves és major que el de les cebes’
- tll . $\circ\text{ZOO}\circ$ $\circ\text{I}\text{G}\text{t}$ $\text{ll}\xi$ $\text{:}\text{K}\text{:}\text{X}\text{O}$ *tla aqrru anct n win uzgr* ‘té el cap com el d’un bou’
- $\xi\odot\odot\circ\text{C}\odot$ $\text{t}\xi$ $\Theta\circ\Theta\circ$ *issams tin babas* ‘ha deshonrat la (família) del seu pare’
- $\text{t}\mu\circ\text{-}\text{t}$ $\text{t}\mu\text{:}\text{K}\xi$ $\text{:}\circ\text{t}$ $\text{:}\text{X}\circ\text{C}\text{-}\text{ll}\odot$ Λ $\text{t}\xi$ $\text{t}\text{C}\circ\text{K}\xi\text{O}\text{t}$ *tnya-t tyufi n ayt uxam-nns d tin tmazirt* ‘el mata l’enyor de la seva família i el del seu terror’

4.3.3. Pronoms demostratius

Els pronoms demostratius es formen mitjançant els pronoms de suport de determinació —de fet, totes les bases de pronoms de suport de determinació són explotades per a crear demostratius— i els díctics:

	masculí	femení	neutre
proximitat amb la 1a persona	$\text{ll}\circ\Lambda$ <i>wad</i> ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi\Lambda$ <i>wid</i> , $\text{ll}\circ$ <i>wa</i> ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi$ <i>wi</i> , CLH μll . <i>ywa</i> ~ <i>pl</i> $\mu\text{ll}\xi$ <i>ywi</i> , QBYL $\text{ll}\circ$. $\text{X}\xi$ <i>wagi</i> ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi\text{X}\xi$ <i>wigi</i> , $\text{ll}\circ$. $\text{X}\xi\text{I}\xi$ <i>wagini</i> ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi\text{X}\xi\text{I}\xi$ <i>wigini</i> , ZNT $\text{ll}\circ$: <i>wu</i> ~ <i>pl</i> $\xi\xi\xi\circ$ <i>yiya</i> ‘aquest’, $\text{ll}\circ\Lambda\Lambda\mu$ <i>waddy</i> ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi\Lambda\Lambda\mu$ <i>widdy</i> ‘aquest d’aquí’ (emfàtic)	$\text{t}\circ\Lambda$ <i>tad</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi\Lambda$ <i>tid</i> , $\text{t}\circ$ <i>ta</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi$ <i>ti</i> ‘aquesta’, CLH $\mu\text{t}\circ$. <i>yta</i> ~ <i>pl</i> $\mu\text{t}\circ$ $\text{t}\xi$ <i>yti</i> , QBYL $\text{t}\circ$. $\text{X}\xi$ <i>tagi</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi\text{X}\xi$ <i>tigi</i> , $\text{t}\circ$. $\text{X}\xi\text{I}\xi$ <i>tagini</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi\text{X}\xi\text{I}\xi$ <i>tigini</i> , ZNT $\text{t}\circ$: <i>tu</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi\xi\circ$ <i>tiya</i> ‘aquesta’, $\text{t}\circ\Lambda\Lambda\mu$ <i>taddy</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi\Lambda\Lambda\mu$ <i>tiddy</i> ‘aquesta d’aquí’ (emfàtic)	$\circ\text{:}\circ$. <i>aya</i> (\circ -) / $\circ\text{:}\circ\Lambda$ <i>ayad</i> / $\circ\text{:}\circ$ <i>ayu</i> / CLH $\mu\circ$. $\circ\Lambda$ <i>yayad</i> ‘això, açò’, $\circ\text{:}\circ\Lambda\Lambda\mu$ <i>ayddy</i> ($\text{ll}\circ$ -) / $\xi\Lambda\Lambda\mu$ <i>iddy</i> ‘això d’aquí’ (emfàtic)
proximitat amb la 2a persona	$\text{ll}\circ\text{ll}$. <i>wanna</i> ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi\text{ll}$. <i>winna</i> , CLH $\mu\text{ll}\circ\text{ll}$. <i>ywanna</i> ~ <i>pl</i> $\mu\text{ll}\xi\text{ll}$. <i>ywinna</i> , MZY $\circ\text{ll}\circ$. μ <i>unnay</i> ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi\text{ll}\circ$. μ <i>winnay</i> ‘aqueix’	$\text{t}\circ\text{ll}$. <i>tanna</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi\text{ll}$. <i>tinna</i> , CLH $\mu\text{t}\circ\text{ll}$. <i>ytanna</i> ~ <i>pl</i> $\mu\text{t}\circ$ $\text{t}\xi\text{ll}$. <i>ytinna</i> , MZY $\text{t}\circ\text{ll}\circ$. μ <i>tnnay</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi\text{ll}\circ$. μ <i>tinnay</i> ‘aqueixa’	$\circ\text{:}\text{ll}$. <i>aynna</i> / $\mu\circ$. $\circ\text{ll}$. <i>yaynna</i> , $\circ\text{:}\text{ll}\circ$. μ <i>aynnay</i> (\circ -) ‘això (que és a prop teu)’
llunyania	$\text{ll}\circ\text{ll}$ <i>wann</i> ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi\text{ll}$ <i>winn</i> , CLH $\mu\text{ll}\circ\text{ll}$ <i>ywann</i> ~ <i>pl</i> $\mu\text{ll}\xi\text{ll}$ <i>ywinn</i> , $\text{ll}\circ\text{ll}\circ$. μ <i>wannay</i> ~ <i>pl</i> $\text{ll}\xi\text{ll}\circ$. μ	$\text{t}\circ\text{ll}$ <i>tann</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi\text{ll}$ <i>tinn</i> , CLH $\mu\text{t}\circ\text{ll}$ <i>ytann</i> ~ <i>pl</i> $\mu\text{t}\circ$ $\text{t}\xi\text{ll}$ <i>ytinn</i> , $\text{t}\circ\text{ll}\circ$. μ <i>tannay</i> ~ <i>pl</i> $\text{t}\xi\text{ll}\circ$. μ	$\circ\text{:}\xi\text{ll}$ <i>ayinn</i> (\circ -), $\circ\text{:}\xi\text{ll}\Lambda\mu$ <i>ayinndy</i> , CLH $\mu\circ$. $\circ\text{:}\circ\text{ll}$ <i>yayann</i> ,

	<i>winnay</i> , QBYL 𐤆𐤍𐤏𐤌 <i>wihin</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤏𐤌𐤀 <i>wihid</i> , 𐤆𐤍𐤏𐤌𐤀 . <i>wihinna</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤏𐤌𐤀𐤓 <i>wihidak</i> , ZNT 𐤆𐤍 <i>win</i> ~ <i>pl</i> 𐤏𐤌 <i>𐤏𐤌</i> <i>yin</i> , 𐤆𐤍𐤀 <i>winni</i> ~ <i>pl</i> 𐤏𐤌𐤀 <i>inni</i> / 𐤏𐤌𐤀𐤌 <i>yinnin</i> ‘aquell’	<i>tinnay</i> , QBYL 𐤆𐤍𐤏𐤌 <i>tihin</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤏𐤌𐤀 <i>tihid</i> , 𐤆𐤍𐤏𐤌𐤀 . <i>tihinna</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤏𐤌𐤀𐤓 <i>tihidak</i> , 𐤆𐤍 <i>tin</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍 <i>tin</i> , 𐤆𐤍𐤀 <i>tinni</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀 <i>tinnin</i> / 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>tinnin</i> ‘aquella’	QBYL 𐤀𐤓 <i>ayn</i> (𐤀𐤓 -) ‘allò’
anàfora	𐤆𐤍𐤀 <i>walli</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>willi</i> , CLH 𐤆𐤍𐤀 <i>𐤏𐤌𐤀</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>𐤏𐤌𐤀</i> , 𐤀𐤌 <i>unna</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀 <i>winna</i> , ZNT 𐤀𐤌 <i>unni</i> ~ <i>pl</i> 𐤏𐤌𐤀 <i>yinni</i> / 𐤏𐤌𐤀 <i>inni</i> , QBYL 𐤆𐤍𐤀 <i>winna</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>widnni</i> ‘aquell en qüestió’	𐤆𐤍𐤀 <i>talli</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>tilli</i> , CLH 𐤆𐤍𐤀 <i>𐤏𐤌𐤀</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>ytilli</i> , 𐤀𐤌 <i>tnna</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀 <i>tinna</i> , ZNT 𐤀𐤌 <i>tnni</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀 <i>tinni</i> , QBYL 𐤆𐤍𐤀 <i>tinna</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>tidnni</i> ‘aquella en qüestió’	CLH 𐤆𐤍𐤀 <i>𐤏𐤌𐤀</i> ‘allò en qüestió’
proximitat en el temps	MZY 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>wadday</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>widday</i> ‘el de fa un moment’	MZY 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>tadday</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>tidday</i> ‘la de fa un moment’	MZY 𐤀𐤓𐤀𐤌 <i>aydday</i> ‘allò de fa un moment’
llunyania en el temps	MZY 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>walliy</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>williy</i> ‘el de fa un temps’	MZY 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>talliy</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>tilliy</i> ‘la de fa un temps’	MZY 𐤀𐤓𐤀𐤌 <i>ayllyy</i> ‘allò de fa un temps’

4.3.4. Pronoms possessius

Els pronoms possessius es formen mitjançant el pronom de suport de determinació i el pronom personal de genitiu (és a dir el pronom sufix de nom):

	masculí	femení
1a sg	𐤆𐤍𐤀 <i>winu</i> ‘el meu / els meus’	𐤆𐤍𐤀 <i>tinu</i> ‘la meva / les meves’
2a sg m	𐤆𐤍𐤀𐤓 <i>winnk</i> ‘el teu / els teus’	𐤆𐤍𐤀𐤓 <i>tinnk</i> ‘la teva / les teves’
2a sg f	𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>winnm</i> ‘el teu / els teus’	𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>tinnm</i> ‘la teva / les teves’
3a sg	𐤆𐤍𐤀𐤏 <i>winnš</i> ‘el seu / els seus’	𐤆𐤍𐤀𐤏 <i>tinns</i> ‘la seva / les seves’
1a pl	𐤆𐤍𐤀𐤆 <i>winnay</i> ‘el nostre / els nostres’	𐤆𐤍𐤀𐤆 <i>tinny</i> ‘la nostra / les nostres’
2a pl m	𐤆𐤍𐤀𐤓 <i>winnun</i> ‘el vostre / els vostres’	𐤆𐤍𐤀𐤓 <i>tinnun</i> ‘la vostra / les vostres’
2a pl f	𐤆𐤍𐤀𐤓 <i>winnunt</i> ‘el vostre / els vostres’	𐤆𐤍𐤀𐤓 <i>tinnunt</i> ‘la vostra / les vostres’
3a pl m	𐤆𐤍𐤀𐤏 <i>winnšn</i> ‘el seu, llur / els seus, llurs’	𐤆𐤍𐤀𐤏 <i>tinnsn</i> ‘la seva, llur / les seves, llurs’
3a pl f	𐤆𐤍𐤀𐤏 <i>winnšnt</i> ‘el seu, llur / els seus, llurs’	𐤆𐤍𐤀𐤏 <i>tinnsnt</i> ‘la seva, llur / les seves, llurs’

Notem que totes aquestes formes funcionen únicament com a pronoms. En lloc de determinants possessius, com els del català, l'amazic emprà el pronom personal de genitiu (§§ 4.1, 4.1.2.1).

4.3.5. Relatius

Els relatius no pronominals i els pronoms relatius es formen mitjançant el pronom de suport de determinació 𐤀𐤓 *ay* (també 𐤀 *i*) i els díticis. La sintaxi d'aquests pronoms, però, és tractada conjuntament amb la resta de tipus de relatius en la secció dedicada a les proposicions relatives (§ 7.5).

	relatius neutres	pronom relatiu masculí	pronom relatiu femení
general	𐤀 <i>i</i> , 𐤀𐤓 <i>ay</i> ‘que, qui’		
amb antecedent conegut o definit	𐤀𐤓 <i>ayd</i> , 𐤆𐤍𐤀 <i>wayd</i> , 𐤆𐤍𐤀 <i>way</i> , 𐤀𐤓𐤀𐤌 <i>aylli</i> ‘el que’, 𐤀𐤓𐤀𐤌 <i>aydda</i> (𐤀𐤓 -), 𐤀𐤓𐤀 <i>ayda</i> (𐤀𐤓 -), QBYL 𐤀𐤓 <i>ayn</i> (𐤀𐤓 -) ‘allò que’	𐤆𐤍𐤀 <i>walli</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>willi</i> , 𐤆𐤍𐤀 <i>wada</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀 <i>wida</i> , 𐤆𐤍𐤀𐤆 <i>walliy</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>williy</i> ‘el que’	𐤆𐤍𐤀 <i>talli</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>tilli</i> , 𐤆𐤍𐤀 <i>tada</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀 <i>tida</i> , 𐤆𐤍𐤀𐤆 <i>talliy</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀𐤌 <i>tilliy</i> ‘la que’
amb antecedent inconegut o indefinit	𐤀𐤓𐤀 <i>aynna</i> , 𐤀𐤓𐤀𐤌 <i>aynni</i> ‘qualsevol que’	𐤆𐤍𐤀 <i>wanna</i> / 𐤀𐤌 <i>unna</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀 <i>winna</i> , 𐤆𐤍𐤀 <i>wanni</i> / 𐤀𐤌 <i>unni</i> ~ <i>pl</i>	𐤆𐤍𐤀 <i>tanna</i> / 𐤀𐤌 <i>tnna</i> ~ <i>pl</i> 𐤆𐤍𐤀 <i>tinna</i> , 𐤆𐤍𐤀 <i>tanni</i> / 𐤀𐤌 <i>tnni</i> ~ <i>pl</i>

		ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>winni</i> , QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ / ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>wu</i> ‘qualsevol que, el que sigui que, quisculla que’	ⵜⵍⵎⵏⵏⵉ <i>tinni</i> ‘qualsevol que, la que sigui que’
datiu	ⵔⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ay mi</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>i uynna</i> ‘al qual, a la qual’		
locatiu	ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>g uynna</i> , QBYL ⵔⵍⵎⵏⵏⵉ <i>aydg</i> (ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ) ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ, QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>dg waydg</i> ‘en què’		
superessiu	ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>xf uynna</i> , QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>waydg</i> ‘sobre el qual’		
ablatiu	QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>sg waydg</i> ‘d’on’		
adlatiu	ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>s aynna</i> ‘cap al qual’		
instrumental	ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>s uynna</i> , QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>s ways</i> ‘amb què’		
causal	QBYL ⵔⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ay yr</i> / ⵔⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ay yf</i> , QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>yf waydg</i> ‘per què’		

Notem que tant els dítctics com els pronoms interrogatius poden ser emprats com a relatius.

4.3.6. Pronoms interrogatius

Els pronoms interrogatius tenen com a principal característica un formant específic dels interrogatius, ⵍ- *m*-, que serveix tant per a interrogatives directes com per a interrogatives indirectes. Aquest formant interrogatiu ⵍ- *m*- es combina amb dues bases de suports de determinació, ⵔ- *a*- i ⵍ- *i*-, per constituir els dos pronoms interrogatius més importants, ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ *ma* i ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ *mi*, que són el punt de partença de gran majoria de formes de pronoms interrogatius. Com es pot veure en diversos exemples, els pronoms interrogatius de l'amazic s'empren sovint en proposicions relatives. La morfologia d'interrogatius, però, els delata. Tractem la sintaxi dels pronoms interrogatius a la secció dedicada a les oracions interrogatives parcials (§ 7.3.2.1).

nominatiu / acusatiu ‘qui?’	ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ma</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mad</i> (< ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ma ad</i>), ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>may</i> (< ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ ⵔⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ma ay</i>), ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mayd</i> (< ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ ⵔⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ma ayd</i>), ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>wi</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>u</i> i QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>anwa</i> es construeixen amb el participi
nominatiu / acusatiu ‘què?’	ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ma</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mad</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>may</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mayd</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>u</i> , RIF ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mayn</i> , RIF ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>min</i> i QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>acu</i> (ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ) no es construeixen amb el participi quan fan funció de complement directe, sinó que es construeixen amb una forma verbal personal
nominatiu / acusatiu ‘quin?’ / ‘quina?’	ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>manwa</i> ~ <i>pl</i> ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>manwi</i> , QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>anwa</i> ~ <i>pl</i> ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>anwi</i> √ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ, RIF ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>manwn</i> ~ <i>pl</i> ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>manyin</i> , femení ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>manta</i> ~ <i>pl</i> ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>manti</i> , QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>anta</i> ~ <i>pl</i> ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>anti</i> , RIF ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mantn</i> ~ <i>pl</i> ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mantin</i> són únicament pronoms (no determinants) interrogatius. Es construeixen amb el participi quan fan de subjecte i amb una forma verbal personal quan fan una funció diferent de la de subjecte (la més freqüent és la de complement directe) ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>man</i> (+ estat lliure) i ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>matta</i> (+ estat d'annexió) són determinants (no pronoms) interrogatius. Segueixen la mateixa construcció sintàctica que els pronoms
datiu ‘a qui?’, ‘per a qui?’, ‘per a què?’	ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>i mi</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>umi</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>umi</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ma mi</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>i mi</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ma mu</i> , QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>wi mi</i> / ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>u mi</i> , QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>wacu</i> funcionen com a complement indirecte o complement circumstancial de finalitat; quan funcionen com relatius, poden aparèixer simplement com ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mi</i> / ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mu</i>
comitatiu ‘amb qui?’	ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>akd mi</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>d mi</i> , ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ma d mi</i> , QBYL ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>wukud</i> , RIF ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>mukid</i> / ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>ukd</i> i FIG ⵍⵍⵎⵏⵏⵉ <i>wi kd</i> funcionen com a complement circumstancial de companyia

instrumental ‘amb què?’	⊙ Cξ s mi, C. ⊙ Cξ ma s mi, ⊙ CξIЖξ s minzi i QBYL ⊙ U.⊙: s wacu, funcionen com a complement circumstancial d’instrument
locatiu ‘en què?’ > ‘on?’	⌘ Cξ g mi, C. ⌘ Cξ ma g mi, C. ⌘ ma g, RIF CξI Λξ min di, C.⊃ Λ⌘ may dg
superessiu ‘sobre qui?’, ‘sobre què?’ > causal ‘per què?’	⌘⌘ Cξ xf mi, C. ⌘⌘ Cξ ma xf mi, C. ⌘⌘ ma xf / C. ⌘ ma f, C. ⌘⌘ .⊃ИИξ⌘ ma xf ayllig, Uξ ⌘⌘ wi xf, RIF CξI ⌘⌘ min xf, RIF C. ⌘O ma yr / CξI ⌘O min yr, FIG Uξ ⌘⌘ wi xf, QBYL .⊙: ⌘⌘ acu yf, .⊙: ⌘O acu yr, .⊙: Cξ acu mi / .⊙: Cξ acimi
apudessiu ‘a casa de qui?’, ‘cap a on?’	⌘O Cξ yr mi, C. ⌘O ma yr, C. ⌘O Cξ ma yr mi, C. ⊙ ma s i QBYL U:⌘:⊙ wuyur
ablatiu ‘des de què?’ > ‘d’on?’	⊙⌘ Cξ sg mi, C. ⊙⌘ Cξ ma sg mi, C.⊃ ⊙⌘ may sg

4.3.7. Correlació entre díticis, demostratius, relatius, interrogatius i adverbis de lloc

A tall de recapitulació, oferim un quadre on es poden veure nítidament les correlacions, força sistemàtiques, que s'estableixen entre les sèries de díticis, demostratius, relatius i interrogatius en AE. Ometem aquí les “invasions de competències” que es donen entre demostratius i relatius, d'una banda, i entre relatius i interrogatius, de l'altra. Entre parèntesis hi ha els pronoms encasellats on els correspon per morfologia perquè es vegi que sintàcticament no exerceixen ja la funció que gramaticalment els escauria. Per als detalls de cada sèrie, vegeu separatament les seccions dedicades als díticis (§ 4.3.1), demostratius (§ 4.3.3), relatius (§ 4.3.5) i interrogatius (§ 4.3.6):

	dític	demostratiu	relatiu	interrogatiu	adverbi de lloc
proximitat 1a persona	-Λ -d / -οΛ -ad / -ο -a / ZNT -ο: -u ‘aquest’	U.Λ wad / U. wa / ZNT U: wu ‘aquest’	ο>Λ ayd, U.ο>Λ wayd, U.ο> way, U.Λ. wada, ‘que, qui, el qui, el que’	C. ma, C.Λ mad, C.⊃ may, C.ο>Λ mayd ‘qui?; què?’	Λ. da, Λ.⊙. daha, Λ.⌘ξ dagi, CLH ⌘ξΛ yid / ⌘ξ yi ‘aquí, ací’
proximitat 1a persona (emfàtic)	-ΛΛ⌘ -ddy ‘aquest d'aquí’	U.ΛΛ⌘ waddy ‘aquest d'aquí’	(ο>ΛΛ⌘ ayddy ‘això d'aquí’)		Λ.ΛΛ⌘ daddy ‘aquí mateix’
proximitat 2a persona / indefinició	-II. -nna, MZY - II.⌘ -nnay ‘aqueix’	U. II. wanna, MZY :II.⌘ unnay ‘aqueix’	ο>II. aynna, ο>IIξ aynni, MZY ο>II.⌘ aynnay ‘qualsevol que’		ΛξII.⌘ dinnay ‘aquí (on ets tu)’
llunyania	-II -nn, aquell’	U. II wann ‘aquell’	(ο>ξII ayinn, QBYL ο>I ayn ‘allò’)		ΛξII dinn, Λξ⊙ξII dihinn, Λ.⊙ξII dahinn, CLH ⌘ξII yinn ‘allà, allí’
anàfora	- IIξ -nni / -II. - nna, ИИξ lli ‘aquell en qüestió’	U. ИИξ walli, :II. unna, ZNT :IIξ unni ‘aquell en qüestió’	ο>ИИξ aylli ‘el que’		ΛξIIξ dinni, ΛξII. dinna, CLH ⌘ξИИξ yilli ‘hi, en el lloc en qüestió’
datiu			ο> Cξ ay mi ‘al qual’	ξ Cξ i mi, ξ :Cξ i umi, C. Cξ ma mi i C. ξ Cξ ma i mi ‘a qui?, per a qui? per a què?’	
locatiu			QBYL ο>Λ⌘ aydg (U.-) √s1, QBYL Λ⌘ U.ο>Λ⌘ dg	⌘ Cξ g mi, C. ⌘ Cξ ma g mi ‘en què? on?’	

III. COMPENDI DE GRAMÀTICA AMAZIGA

			waydg ‘en què’		
ablatiu			QBYL ⓧ ⓧ.ⓧⓧ sg waydg ‘d’on’	ⓧⓧ ⓧⓧ sg mi, ⓧ. ⓧⓧ ⓧⓧ ‘des de què? d’on?’	
instrumental			QBYL ⓧ ⓧ.ⓧⓧ s ways ‘amb què’	ⓧ ⓧⓧ s mi, ⓧ. ⓧ ⓧⓧ ma s mi ‘amb què?’	
causal			QBYL ⓧⓧ ⓧⓧ ay yr / ⓧⓧ ⓧⓧ ay yf, QBYL ⓧⓧ ⓧ.ⓧⓧⓧ yf waydg ‘per què’	ⓧⓧ ⓧⓧ xf mi, ⓧ. ⓧⓧ ⓧⓧ ma xf mi, ⓧ. ⓧⓧ ma xf, ⓧⓧⓧ ⓧⓧ min xf, RIF ⓧ. ⓧⓧ ma yr / ⓧⓧⓧ ⓧⓧ min yr ‘per què?’	